

GEÇMİŞİN YÜKÜ: ÇOCUKKEN ÇALIŞAN YETİŞKİMLERİN ÇOCUKLARIN İŞÇİLEŞME SÜREÇLERİNİ DEĞERLENDİRMELERİ¹

Tuğba Canbulut², Esmâ Erdin³

Öz

Bu araştırma, çocukluklarında işçileşme deneyimi yaşamış bireylerin, bu deneyimlerin toplumsal ve kişisel etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. 18 yaş üzerindeki 15 katılımcı ile yapılan derinlemesine görüşmelerle, çocukların işçileşmesinin toplumsal cinsiyet, eğitim fırsatları, özgüven ve aile dinamikleri üzerindeki etkileri analiz edilmiştir. Fenomenolojik bir yaklaşım benimsenerek katılımcıların öznel deneyimleri ele alınmıştır. Veri toplama süreci, kartopu tekniği ile belirlenen katılımcılarla yapılan ses kayıtları ile gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin ardından, MaxQda programı ile serbest ve tematik kodlama yöntemleriyle veriler analiz edilmiştir. Araştırma etik kurallara uygun şekilde yapılmış, katılımcıların kimlikleri anonimleştirilmiştir. Bulgular, çocukların işçileşmesinin, çocukluklarını olumsuz etkilediğini, eğitim fırsatlarını sınırladığını ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirdiğini göstermektedir. Katılımcılar, işçileşmenin özgüven, psikolojik sağlık ve aile içindeki güç dinamiklerine de zarar verdiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, eğitim hayatlarının engellenmesi ve ekonomik baskılar, katılımcılarda pişmanlık ve olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Sonuç olarak, çocukların işçileşmesinin yalnızca bireysel bir sorun olmadığı, aynı zamanda toplumsal eşitsizlik, eğitim hakları ve yapısal sorunlarla bağlantılı olduğu vurgulanmıştır. Araştırma, çocukların işçileşmesini engellemek için daha etkili müdahale stratejilerinin önemini ortaya koymaktadır.

Anahtar Sözcükler: Çocukların İşçileşmeleri, Çocuk Emeği, Çocuk İşçi, Çalışan Çocuk, Çalıştırılan Çocuk.

¹ Bu çalışma, TÜBİTAK BİDEB 2209- A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı (2023/1) tarafından desteklenmiş ve Çocukken Çalışma Deneyimi Olan Yetişkinlerin Çocuk İşçiliğine Bakışlarının Değerlendirilmesi (Evaluations of Child Labour by Adults Who Worked in Their Childhood) başlığı ile Multidisciplinary Children's Studies Congress-IV'de sözel bildiri olarak sunulmuştur. Çalışmanın etik onayı İstanbul Üniversitesi - Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan alınmıştır.

² Arş. Gör. Dr., İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sosyal Hizmet Bölümü, tugba.canbulut@iuc.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0055-1684

³ Lisans öğrencisi, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Sosyal Hizmet Bölümü, esma.erdin20@gmail.com, ORCID:0009-0001-4953-704X

THE BURDEN OF THE PAST: ASSESSMENTS OF ADULTS WHO WORKED AS CHILDREN ON CHILD LABOR PROCESSES

Abstract

This research aims to examine the societal and personal impacts of the experiences of individuals who had worked as children. In-depth interviews were conducted with 15 participants over the age of 18, analyzing the effects of child labor on gender, educational opportunities, self-confidence, and family dynamics. A phenomenological approach was adopted to explore the subjective experiences of the participants. The data collection process was carried out using a snowball sampling technique, with voice recordings from participants selected through this method. Following the interviews, the data was analyzed using both free and thematic coding methods in MaxQda software. The research was conducted in compliance with ethical guidelines, and the participants' identities were anonymized. The findings reveal that child labor negatively impacted the participants' childhoods, limited their educational opportunities, and reinforced gender inequality. Participants stated that child labor harmed their self-confidence, psychological health, and family power dynamics. Additionally, the restrictions on their education and economic pressures led to regret and negative consequences. In conclusion, it was emphasized that child labor is not only an individual issue but is also connected to broader societal inequalities, educational rights, and structural problems. The research highlights the importance of more effective intervention strategies to prevent child labor.

Keywords: Child Labor, Child Worker, Working Child, Child Employed.

GİRİŞ

Akademik bilgisi üretilmeye çalışılan sosyal durumların arka planında soru işaretleri vardır. Bu araştırmada çocuklar işçileşince neler olur? sorusuyla yola çıkılmıştır. Çocukların işçileşmesi, yalnızca ekonomik bir eylem değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve psikolojik açıdan çok boyutlu bir olgudur. Bu bağlamda, çocuk işçiliği, çocuk kimliği, işçilik ve toplumsal yapılar arasındaki ilişkiler, çeşitli bilimsel ve toplumsal tartışmaları beraberinde getirmiştir. İşçileşme, çocukların yalnızca ekonomik bir eylemle iş gücüne katılımı değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel dinamiklerle şekillenen bir süreçtir. Belirtmek gerekir ki, çocukların işçileşmeleri, hem kökü iş olan işçi, işçilik, işçileşme gibi kavramların, hem de çocuk kimliği ve çocukluk süreçlerinin algılanışlarına göre farklı şekil ve içeriklerde çok sayıda bilimsel ve aktüel tartışmanın gündemi olmuştur. Karşımıza çıkma biçimleri çocukların çalışması/çalıştırılması, çocuk işçiliği, çalışan/çalıştırılan çocuk ve benzerleri şeklindedir. Araştırmada, çocukların işçileşmeleri, sadece bir iş ortamında fiziksel olarak varlık göstermeleri değil, toplumsal yapılar içinde kendilerine bir yer edinmeye çalışmaları olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda, çocukların işçileşmesi, toplumsal süreçlerin bir parçası olarak görülebilir. Çocukların işçilik deneyimleri, sadece bireysel eylemler değil, onları şekillendiren toplumsal güçlerin etkisiyle oluşan süreçlerdir. Araştırmanın önermesi, çocukların işçileşmesi meselesinin sadece ekonomik bir sorun olmadığını, aynı zamanda toplumsal eşitsizlik, hak ihlalleri, eğitim hakkı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi daha geniş sosyal sorunlarla da doğrudan bağlantılı olduğunu savunmaktadır. Bu araştırmada, araştırma ekibi çocukların bir iş/çalışma ortamında ücret karşılığı veya ücretsiz şekilde emeklerini sunmalarına bireysel bir eylemden öte toplumsal bir süreç olarak bakmaktadırlar. Söz konusu toplumsal sürece vurgu yapmak üzere, çocukların işçileşmeleri söylemini benimsemişlerdir.

Bu araştırma, çocukların işçileşme deneyimlerinin, sadece geçmişe dair bir olgu olmadığını, aynı zamanda bu deneyimlerin günümüzdeki toplumsal yapılar ve kişisel yaşamlar üzerindeki etkilerini de analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmayı benzer konulu diğer çalışmalara göre özgün kılan, çocukların çalışma deneyimlerini kavramsal olarak işçileşme olarak değerlendirmesi ile bu deneyimin yalnızca ekonomik ve bireysel sonuçlarını ele almakla kalmayıp, aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitsizliği, toplumsal haklar, eğitim fırsatları ve aile dinamikleri gibi daha geniş sosyo-kültürel faktörlerin etkilerini incelemesidir. Özellikle, çocukların işçileşme deneyimlerinin cinsiyet temelli farklılıkları ve bu farkların, çocukların toplumsal rollerini nasıl şekillendirdiği üzerinde durulmuştur. Araştırma ayrıca, çocukların yapabilirlikleri ve özne olma hakları üzerinde durarak, çocukların potansiyellerini nasıl gerçekleştirebileceği, bu potansiyellerin ne şekilde engellendiği üzerine derinlemesine bir analiz sunmaktadır.

Konu, çocukların toplumun aktif özneleri olduklarına ve yapabilirlikleri bağlamında toplumsal süreçlerin içinde yer alma/ma/ya dair kararları verme yetilerinin olması gerektiğine duyulan inançla, çocukluklarında işçileşme deneyimleri olan yetişkinlerin bu deneyimlerine dair aktarımları bağlamında ele alınmıştır. Araştırmanın katılımcıları yetişkinler, katılımcıların özneleri ise kendi çocukluk deneyimleridir. Bu kapsamda çalışma yakın zamanlı retrospektif bir çalışmadır. Araştırmanın amacı, çocukken çalışma deneyimi olanların çocukların işçileşmelerine dair değerlendirmeleri ile çocukların işçileşmelerinin etkilerini deneyimler üzerinden izleyebilmektir. Bu kapsamda ortaya atılan araştırma (alt) soruları ise şunlardır: Çocukların işçileşmeleri çocukların özne olarak haklarına erişimlerinde ne gibi kısıtlılıklar yaratır? Çocukların işçileşmeleri çocukların yapabilirliklerini nasıl etkiler?

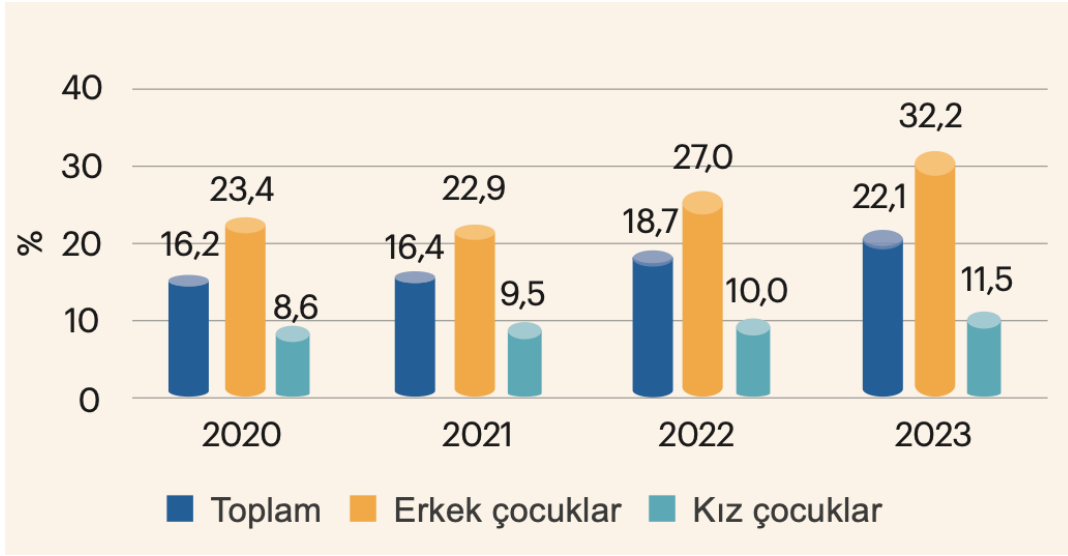
Araştırma kapsamında çocukken ücretli bir işte çalışma/çalıştırılma deneyimi olan yetişkinlerle derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. 18 yaş ve üzeri 15 katılımcı, en geç 1990'lı yılların sonları ve 2000'li yılların başlarına denk gelen çocukluklarına dair işçileşme süreçlerini anlatmışlardır. Görüşmelerle çocuklukta işçiliğin değerlendirilmesi, bugünkü hayata yansımaları ve bugün çocukların işçileşmesi sürecine nasıl bakıldığına dair veri üretilmiştir.

Makale, çocukların işçileşmelerine dair genel anlatıları, işçileşmenin itici güçleri ve sonuçlarını barındıran genel bilgiler; araştırmanın yürütülme sürecini içeren yöntem; araştırma kapsamında ulaşılan bulguların tartışılarak sunulduğu bulgular ve tartışma bölümlerinin ardından sonuçlandırılmıştır.

2. Genel Bilgiler

Çocukların işçileşmeleri, toplumsal adalet bağlamında, fırsat eşitsizlikleri ve sosyal dışlanma ile doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, adil gelir dağılımı ve fırsat eşitliği sağlanmadığı sürece, çocukların iş gücüne katılımını engellemek zorlaşmaktadır. Bu durum, sadece ekonomik bir sorun değil, aynı zamanda toplumsal yapının derinlemesine bir yansımasıdır. Çocukların toplumsal süreçlerde aktif rol alması, sadece bireysel haklarıyla sınırlı değil, toplumsal bağlamdaki güç ilişkileriyle de şekillenir. Bu bakış açısı, çocukların yalnızca hak ihlalleriyle değil, toplumsal eşitsizliklerle de ilişkili birer özne olarak değerlendirilmesini sağlar. Çocukların yapabilirlikleri çocukların potansiyellerini gerçekleştirme kapasiteleri, toplumsal koşullar ve eşitsizlikler tarafından şekillendirildiğine odaklanır. Çocukken çalışma bu yapabilirliği engelleyen bir faktör olarak ele alınmaktadır. Çocukların işçileşmeleri, çocukların fiziksel ve psikolojik olarak gelişimlerini engellediği gibi, onların toplumsal hayatta aktif rol alabilme kapasitelerini de kısıtlar. Bu bağlamda, çocukların "yapabilirlikleri" işçileşme nedeniyle daralır, kişisel gelişim olanakları ve toplumsal katılım kapasiteleri sınırlanır. Her ne kadar bu çalışma retrospektif bir hareketle çocukluğunda işçileşen yetişkinlerden veri toplasa da araştırmanın yürütüldüğü dönemin Türkiye'sinin de çocukları işçilemekten uzak değillerdir. Grafik 1, 15-17 yaş aralığında iş gücüne katılan çocukların durumuna dair veri sunmaktadır. Artan toplam dikkat çekicidir.

Grafik 1. 15-17 Yaş Grubunda Cinsiyete Göre İş Gücüne Katılma Oranı

Kaynak: https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/Turkiye_Cocuk_2023.pdf,

Erişim Tarihi: 18.01.2025

2.1. Çocukların İşçileşmelerine Dair Genel Bilgiler

Çocuk işçiliği, dünya çapında yaygın ve karmaşık bir sorundur. Çocukların erken yaşlarda iş gücüne dahil olması, yalnızca ekonomik bir mesele değil, aynı zamanda sosyal adalet, insan hakları ve çocuk gelişimi bağlamında önemli bir sorundur (Uygur ve Dikbayır, 2022; Şahin, 2012). Literatürde, çocuk işçiliği sorununun sosyo-ekonomik faktörler tarafından şekillendirildiği vurgulanmaktadır. Yoksulluk, gelir eşitsizlikleri ve ekonomik krizler gibi yapısal sorunlar, çocukların iş gücüne katılımını artıran başlıca etkenler arasında yer almaktadır (Ferguson, 2010; Rogers vd., 2011). Çocuk işçiliği, yalnızca ekonomik olarak zorlayıcı bir süreç olmakla kalmaz, aynı zamanda çocukların gelişimsel süreçlerini de engelleyen bir olgudur. Bu durum, çocukları eğitim, sağlık, psikolojik gelişim gibi temel haklardan mahrum bırakmaktadır (Ferguson, 2010). Çöpoğlu (2018), çocuk işçiliği ile çocuk çalışması arasındaki farkları ele alarak, çocuk işçiliğinin genellikle sömürüye dayalı olduğunu ve çıraklık gibi düzenlemelerin bu sorunu daha da derinleştirdiğini belirtmektedir. Özellikle Türkiye'de çocuk işçiliği, sosyal bilimler alanında yoğun bir şekilde incelenen bir konu olup, çok sayıda akademik çalışma bu sorunu farklı açılardan ele almaktadır. Gülcan ve Ural (2024), çocuk işçiliği üzerine en fazla akademik üretimin Sosyal Bilimler Enstitüleri'nde yapıldığını ifade etmektedir. Ancak, çocuk işçiliği sorununun çözümü, yalnızca akademik bir mesele değil, toplumsal bir sorundur. Yiğitbaş (2023), çocuk işçiliği üzerine yapılan çalışmaları halk sağlığı perspektifinden incelemiş ve pandemi sonrası dönemde bu konuda artan bir literatür üretiminin olduğunu ortaya koymuştur.

En çok göze çarpan neden, ekonomik gerekçelerdir. Yoksulluk, düzensiz gelir ve gelir dağılımındaki adaletsizlik nedeniyle ailelerin yaşam koşullarının zorlaşması (Dursun ve Aksakal, 2018; Edmonds ve Pavcnik, 2005; Fidan, 2004, Durgun, 2019); ailelerin ekonomik hayatta kalma stratejilerinde çocuk emeğine ihtiyaç duymaları (Basu ve Van, 1998; Cunningham, 2001; Zabacı, 2003; Kösesoy ve Oğuzöncül, 2020); çocuk emeğine ihtiyaç duyulan ailelerde çocukların işçileşmesinin kuşaklara arası aktarımı (Gün, 2017) öne çıkmaktadır.

Yoksulluğa ek olarak savaşın çocukları gelişim sürecinde ihtiyaç duydukları imkanlardan yoksun bırakmasına (Avşar Kurnaz, 2007); göçün çocukları aileleriyle birlikte düşük ücretli işlere yöneltebildiğine (Bilgili, 2022), eğitim durumlarının etkisine (Tokatlıoğlu ve Aykaç, 2020) toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ekonomik güvencesizliği pekiştirdiğine (Berkman, 2022) de dikkat çekilmektedir.

Çocuk işçileşmesindeki sosyo-ekonomik etkenler ise küresel piyasa ve toplumsal algı ile ilişkilendirilmektedir. Piyasa vurgusunda, çocukların karşı koyma güçleri olmamasıyla ilişkili olarak düşük ücretlerle çalıştırılabilirliklerinin mümkün olduğuna ve bunun kalıcı bir çözüm olarak tercih edilebildiğine (Barışık vd., 2016), kayıt dışı ekonomide özellikle göçmen çocuk emeğinin tercih edilmesine (Harunoğulları, 2016; Lortoğlu ve Kurtulmuş, 2020); göçmen çocuk emeğinin sömürülmesinde göçmen çocukların diğer çocukların işçileşmelerinden farklı olarak, sorunlarının genelde bireysel trajediler olarak ele alınmasına (Çobaner, 2016; Sallan Gül, 2019) değinilmektedir. Öte yandan bazı toplumlarda çocukların çalıştırılması, yetişkinliğe geçişin normal bir parçası olarak görülmektedir (Gürsel, 2016).

2.2. Çocuklar İşçileşince Ne Olur?

Çocukların işçileşmelerinin sonuçları konusunda incelenen alanyazında eğitim, çocuk koruma sisteminin işlememesi, zorbalık, ihmal istismar, suç, bağımlılık, ev içi görünmeyen emek, iş cinayetleri temaları yer almaktadır. Çocukların işçileşmelerini çözümsüz bir hak ihlali olarak ele alan FİSA (2023), özellikle kayıtsız çalışma durumunda çocukların devletin korumasından uzak kaldıklarını belirtir. Çocuklar çalıştıklarında, genellikle okula devam edemez; hem çalışıp hem de okula gitmeleri durumunda ise akademik başarıları olumsuz etkilenir. Eğitim ve gelişim sürecinden uzak kalmak çocukların genel itibarıyla iyilik halini olumsuz etkiler (Erdoğan ve Semerci, 2019). Özkan vd. (2023), çocuk yaşta çalışılan ortamların, çocukların gelişimlerine olumsuz etkiler yaparak bağımlılık veya suçla ilişkileneceklerine neden olabileceğine dikkat çeker. İşçileşmek, çocukların güvenliğini de tehlikeye atar. Bu tehlikeler işveren tarafından şiddete uğrama, fuhuş veya çocuk pornografisi ile karşı karşıya kalma şeklinde ortaya çıkabilir (Kırca Kurt, 2021; Güngör, 2008). Çocukların işçileşmesini eğitim süreci ile ele alan Somel (2019), bir işte çalıştırılmasa dahi eğitim sürecinden uzaklaştırılan çocukların, ev içinde çalışmaya itildiklerini söyler. Bu durumda hem işçilik görünmez hale gelir hem de ev içi görünmeyen emek toplumsal ilişkileri etkiler. Eğitim Reformu Girişimi Raporuna göre (2022) haftada 21 saatten fazla ev işine katkıda bulunan kız çocuklarının %44,4'ü eğitim dışındadır; bu durum, ev içi emeğin de çocuk işçileşmesi olarak değerlendirilmesini gerektirir. Çocukların işçileşmeleri, beraberinde çocuk iş cinayetlerini de getirebilmektedir. İSİG Meclisi Türkiye’de Çocuk İşçiliği ve Çocuk İş Cinayetleri Raporuna göre (2018), çeşitli sebeplerle işçileşen çocuklar, yeterli kontrol ve denetimler yapılmaması,

yasal korumanın sağlanmaması, sistemin işverenden yana olması ve cezasızlıkla ilişkili olarak artan iş cinayetlerinin birer parçası olabilmektedirler.

Çocukları koruma amaçlı uluslararası hukukun uygulanması her geçen gün önem kazanmakta; ancak küreselleşmenin neden olduğu yoksulluk ve eşitsizlikler, bu mücadelede önemli engeller oluşturmaktadır (Kayhan, 2012). Evrensel anlamda çocukların işçileşmeleri ile mücadele, çeşitli uluslararası kuruluşlar tarafından yürütülmektedir. ILO'nun 1973'te imzalanan 138 No'lu "Asgari Yaş Sözleşmesi" ve 1999'da imzalanan 182 No'lu "En Kötü Biçimlerdeki Çocuk İşçiliğinin Yasaklanması Sözleşmesi" gibi iki temel sözleşmesi bu alanda ön plana çıkmaktadır (Beşoluk, 2022; Öngel, 2015). Cumhuriyetin ilk yıllarında ise böyle bir düzenleme yoktur:

"Türkiye Cumhuriyeti'nin 1924 Anayasası ve 1926 tarihli Borçlar Yasası, çalışan çocukları koruyucu düzenlemeler içermemektedir; yalnızca çıraklık sözleşmesine ilişkin bir maddeye yer verilmiştir. Çocuk işçiliğiyle mücadelenin, geçici projelerle ve koordinasyonsuz bir şekilde yürütülmesi, bütçede ayrı kalemlerin olmaması ve düzenli veri toplanmaması gibi unsurlar, mücadeleyi zayıflatmaktadır" (Ulutaş ve Ulutaş, 2019: 2581).

Mücadelede hukuki düzenlemeler kadar toplumsallaşmaya dair süreçler de göz önünde bulundurulmaktadır. Güçlü sosyal bağların güçlü bir sosyal sermaye oluşturabileceğini ve çocukları işçileşmeye iten sebepleri giderebileceğini (Patrinos ve Grootaert, 1999); çocukların eğitim ve psiko-sosyal destek programlarıyla güçlendirilmelerinin önemini (Aptekar, 1994; Klasen ve Lamanna, 2009, Bolgün ve Işık, 2017); okul sübvansiyonu gibi yoksul çocukları işçileşmek yerine okulda tutmaya yönelik teşviklerin artırılmasının işe yararlığını (Paul Schultz, 2004); hem eğitimde hem de sosyal destekte etkin yönetim sağlayabilecek sağlam kurumsal zeminlerin oluşturulması ve kurumların düzenleyici reformlar oluşturmalarının gerekliliğini (Pritchett, 1999); çocukları işçileşmeye yönlendiren kültürel faktörlerin evrensel ilkelerle eritilmesi ve toplumun tüm kesimlerinin bu konuda hemfikir olmasının önemini (Gökalep, 2011); çocukların fikirleri alınarak ve deneyim alanları genişletilerek onları mücadelenin aktif öznesi olarak görmenin kıymetini (Elkin ve Rosch, 1990; Morrow, 2008; Şahin, 2018) ele alan çalışmalar mevcuttur.

3. Yöntem

Niteliksel araştırmalar, disiplinler arası bütüncül bir bakış açısını temel alarak araştırma probleminin yorumlayıcı bir yaklaşımla değerlendirilmesini içermektedir. Bu araştırma, fenomenolojik bir yaklaşımı benimseyerek, çocukluk yıllarında çalışma deneyimi yaşamış bireylerin bu deneyimleri ve günümüzdeki etkileri üzerine derinlemesine bir inceleme yapmayı amaçlamaktadır. Niteliksel araştırma yöntemleri, disiplinler arası bir bakış açısı sunarak, araştırma probleminin daha kapsamlı ve yorumlayıcı bir biçimde ele alınmasına olanak tanımaktadır. Fenomenolojik yaklaşım, bireylerin deneyimlerinin derinlemesine anlaşılmasını sağlamak amacıyla seçilmiştir. Bu yaklaşım, bireylerin öznel deneyimlerini anlamaya yönelik olduğu için, çocukluk döneminde işçileşmiş kişilerin kişisel anlam dünyalarını daha iyi anlamaya olanak tanır. Araştırma, katılımcıların bireysel deneyimlerini anlamayı ve çocuklukta yaşadıkları işçilik deneyimlerinin bugünkü yaşamlarına etkilerini değerlendirmeyi

hedeflemiştir. Çalışmada çocukluk yıllarında çalışma/çalıştırılma deneyimi olan bireylerle görüşmeler yapılmıştır. Katılımcılardan çocukluklarındaki çalışma deneyimlerini aktarmaları, çocukken çalışmanın bugünlerine etkisini değerlendirmeleri istenmiştir. Deneyimler odağında bir izleği olan bu araştırmada fenomenolojik yaklaşım esas alınmıştır.

Bu çalışma, çocuk işçiliği olgusunu toplumsal yapılar ve güç ilişkilerinin şekillendirdiği bir sosyal inşa olarak ele alır. Ontolojik olarak, toplumsal gerçekliğin sabit ve objektif bir yapısı olmadığını, aksine toplumsal faktörler ve bireysel deneyimlerin etkisiyle sürekli olarak yeniden şekillendiği kabul edilmektedir. Epistemolojik olarak ise, toplumsal gerçekliği ve çocukların işçileşme deneyimlerini anlamak için yorumlayıcı bir yaklaşım benimsenmiştir. Katılımcıların kendi deneyimlerine ve anlam dünyalarına odaklanarak, bu deneyimleri derinlemesine analiz etmek amaçlanmıştır. Bu bağlamda araştırma, nitel bir yöntemle gerçekleştirilmiştir. Çünkü amaç, çocuk işçiliği deneyimlerinin bireysel ve toplumsal düzeyde nasıl şekillendiğini anlamak, bu süreçlerdeki anlamları çözümlemek ve katılımcıların subjektif deneyimlerine odaklanmaktır. Nitel araştırma, sosyal olguların derinlemesine incelenmesi ve bireylerin yaşadıkları deneyimlerin anlamlandırılması açısından en uygun yöntem olarak seçilmiştir. Derinlemesine görüşmeler, katılımcıların kendi hikayelerini özgürce anlatmalarına olanak tanır ve bu sayede araştırmanın ontolojik ve epistemolojik temelleriyle tutarlı bir veri toplama süreci sağlar.

3.1. Veri Toplama Süreci

Veri toplanacak katılımcılara kartopu tekniği ile ulaşılmıştır. Başlangıçta seçilen katılımcıların tavsiyeleri ile diğer katılımcılar araştırmaya dahil olmuşlardır. Başlangıçtaki katılımcılar ise araştırmacıların çeşitli sosyal mecralarda yaptıkları araştırma duyurusuna olumlu cevap verenlerle belirlenmiştir.

Katılımcıların seçim kriterleri şu şekildedir:

- Katılımcıların çocukluk yıllarında herhangi bir işte çalışmış olmaları.
- Araştırma sürecinde ses kaydı alınmasına onay vermeleri.
- 18-30 yaş aralığında olmaları.

Görüşmeler, katılımcılarla gönüllü katılım esasına dayanarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın güvenliğini sağlamak için katılımcılara tüm süreç hakkında detaylı bilgi verilmiş, kişisel bilgileri anonimleştirilmiştir. Katılımcılara ayrıca ses kayıtlarının sadece araştırma amacıyla kullanılacağı ve hiçbir şekilde üçüncü şahıslarla paylaşılmayacağı konusunda güvence verilmiştir. Katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmeler, kendilerini ve araştırmacıyı herhangi bir şekilde rahatsız etmeyecek yer ve zamanlarda yapılmıştır. Görüşmeler yaklaşık 40 dakika sürmüştür.

Çalışma 15 kişi ile doyuma ulaşmış; görüşmelerde anlatılanlar birbirini tekrar etmeye başlamıştır. Çalışmada doygunluk, katılımcılar arasındaki görüşmelerde tekrarlayan temalar ve benzer yanıtların ortaya çıkmasıyla belirlenmiştir. Doygunluk noktası, veri toplama sürecindeki görüşmelerin çoğunda katılımcıların benzer anlatılar sunduğu, yeni görüşlerin mevcut temalar üzerinde anlamlı bir yenilik sağlamadığı anda tespit edilmiştir. 15 katılımcının görüşmeleri sonunda elde edilen veriler, temalar arasında benzerlik ve çeşitliliğin yeterli düzeyde olduğunu gösterdi. Doygunluk noktası, katılımcıların farklı yaş aralıkları ve işçileşme deneyimlerine sahip olmalarına rağmen, benzer sosyal ve kültürel faktörleri vurgulamalarıyla tespit edilmiştir. Bu kriterler doğrultusunda, araştırmanın kapsamı ve amaçları göz önünde bulundurulduğunda 15 katılımcının yeterli olduğu değerlendirilmiştir.

Veri toplama formu 18 sorudan oluşmaktadır. Form araştırma ekibince tasarlanmıştır. Soru formu ile, katılımcıların geçmişte çalışma/çalıştırılma sebeplerine, çalıştıkları döneme dair deneyimlerine, çocukken çalışmanın bugün katılımcıların hayatındaki etkilerine odaklanılmıştır. Katılımcı profili Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1. Katılımcı Profili

KOD	YAŞ	CİNSİYET	MEVCUT İŞ	EĞİTİM DURUMU	ÇOCUKKEN ÇALIŞTIĞI İŞLER	ÇOCUKKEN ÇALIŞMA YAŞI
G 1	38	Kadın	Ücretli Bir İşte alışmıyor	İlkokul Mezunu	Tekstil	16, 17
G2	34	Erkek	Tekstil	Ortaokul Mezunu	Tekstil, İnşaat	12
G 3	28	Kadın	Satın Alma Uzmanı - Özel Sektör	Üniversite Mezunu	Tekstil	15
G 4	37	Erkek	Güvenlik Görevlisi	Lise Mezunu	Yufkacılık (çırak), Seyyar Satıcılık	9, 10
G 5	19	Kadın	Part Time Satış Danışmanı, Fotoğrafçılık	Üniversite Önlisans Öğrencisi	Esnaf yanında çırak olarak, garson	6, 13
G 6	27	Kadın	Ücretli Bir İşte alışmıyor	Ortaokul Mezunu	Tekstil	14, 15
G 7	26	Kadın	Reyon Yöneticisi	Lise Mezunu	Tekstil	13
G 8	41	Kadın	Part Time Temizlik Görevlisi	İlkokul Mezunu	Tarla İşçisi	12, 13
G 9	20	Kadın	Günlük işlerde çalışma- öğrenci	Üniversite Lisans Öğrencisi	Tekstil , garson	15
G 10	21	Kadın	Muhasebe Elemanı	Üniversite Mezunu	Tekstil	14, 15
G 11	23	Kadın	Yazılım Şirketine staj yapıyor	Üniversite Mezunu	Kasiyerlik	12, 13
G 12	26	Kadın	Ücretli Bir İşte alışmıyor	Ortaokul Mezunu	Tekstil	14
G 13	28	Kadın	Bir kanalda yapım yönetim asistanı	Üniversite Mezunu	Tekstil, satış danışmanı	12, 13
G 14	23	Kadın	Klinik Destek Elemanı	Üniversite Mezunu	Düğün salonunda fotoğraf dağıtıcı	14
G 15	24	Kadın	Reyon Yöneticisi	Üniversite Mezunu	Garson	16

3.2. Veri Analiz Süreci

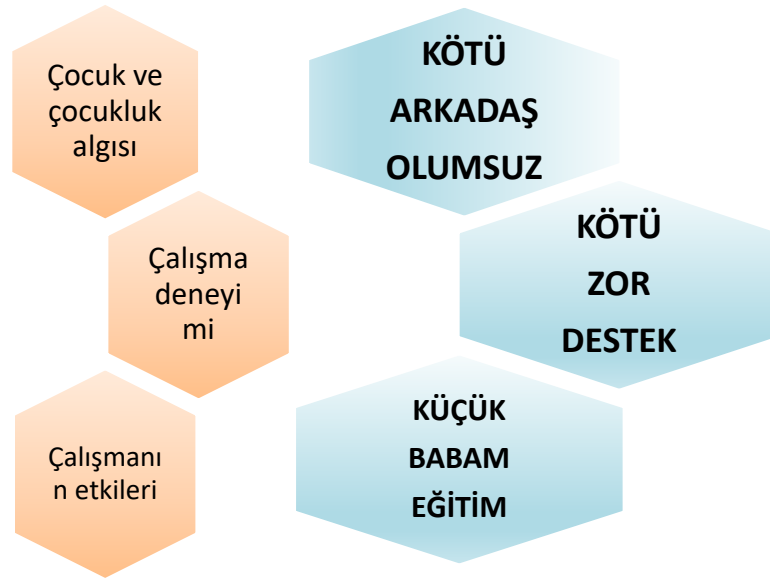
Bu araştırma kapsamında elde edilen bulgular katılımcıların çocukluk deneyimleri üzerinden kurguladıkları çocukluk algıları, çocukken çalışma deneyimleri, çocukken çalışmanın sosyal ve bireysel etkileri üzerinden hazırlanmıştır. Öncelikle tüm görüşmelerin yazıya dökülmesinin ardından MaxQda Analiz Programı ile hazırlanan kelime bulutu ile bütünsel bir değerlendirme yapılmış ardından her temada ön plana çıkan kelimeler değerlendirilmiş ve sonunda çocukluk algıları, çalışma deneyimleri ve çalışmanın etkileri alt başlıkları kapsamındaki bulgular alanyazın karşılaştırması ile yazılmıştır.

Ses kayıtlarının deşifresi sırasında tüm katılımcı bilgileri anonimleştirilmiştir. Deşifre metinleri her iki araştırmacı tarafından önce (bireysel) serbest kodlama ile ardından (birlikte) tematik kodlama ile analiz programına aktarılmıştır. Kodlama süreci, çalışmanın teorik çerçevesiyle uyumlu olarak geliştirilmiştir. Kodlama, veri setini teorik temalar etrafında organize etmek amacıyla yapılan bir süreçtir. İlk olarak, veri setindeki ham veriler dikkatlice incelenmiş ve bu verilerle uyumlu temalar belirlenmiştir. Temalar, daha önce belirlenen teorik çerçeveye ilişkilendirilerek, anlamlı kategoriler halinde gruplandırılmıştır. Bu aşamalarda her iki araştırmacı bireysel olarak kodlama yapmış ve sonra ortak bir oturumda kodlamalar gözden geçirilmiştir. Bu süreç, veri doğruluğunun artırılmasını ve araştırma bulgularının daha tutarlı olmasını sağlamıştır. Kodlama süreci, her bir kodlayıcının farklı veri kümeleri üzerinde çalışmasıyla ve sürekli geri bildirimler ile düzenlenmiştir. Serbest kodlama olarak isimlendirilen ilk aşamada, katılımcıların verdiği yanıtlarda öne çıkan anahtar kelimeler, temalar ve ifadeler belirlenmiştir. Katılımcıların verdiği cevaplar üzerindeki anahtar kelimeler, ifadeler ve kavramlar serbest kodlama yöntemiyle çıkarılmıştır. Araştırma ekibi, katılımcıların ifade ettikleri duygu, düşünce ve deneyimlere dair başlangıç kodlarını belirlemiştir. Bu aşama, verinin daha genel bir düzeyde anlaşılmasını sağlamaktadır. Tematik kodlama olarak isimlendirilen sonraki aşamada, bu anahtar temalar daha geniş bir çerçevede sınıflandırılmış ve benzer temalar arasında ilişkiler kurulmuştur. Tematik kodlama, verilerdeki anlamlı örüntüleri, ilişkileri ve benzerlikleri ortaya koyarak, daha derinlemesine bir analiz yapılmasını sağlar.

3.3. Araştırma Etiği

Çalışmanın etik onayı İstanbul Üniversitesi - Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan alınmıştır. Bu onay doğrultusunda, araştırma süreci boyunca katılımcıların güvenliği, gizlilikleri, gönüllülük esasına dayalı katılım ve psiko-sosyal etkiler konusunda gerekli tüm önlemler alınmıştır. Şöyle ki, çocukluklarında işçileşmiş bireyler, bu deneyimlerini paylaşırken, duygusal yük hissedebilir ve ikincil travmaya maruz kalabilirler öngörüsü ile hareket edilmiştir. İkincil travma, katılımcıların paylaştıkları travmatik anıların araştırmacı üzerinde oluşturabileceği duygusal etkiler anlamına gelir. Bu çalışmada, ikincil travmayı önlemek için alınan önlemler şunlar olmuştur: Her görüşmeden önce katılımcılara görüşmelerin istekleri doğrultusunda sonlandırılabilceği hatırlatılmıştır. Katılımcıların kimliklerinin kesinlikle gizli tutulacağı, ses kayıtlarının anonimleştirileceği ve sadece araştırma amacıyla kullanılacağı belirtilmiştir. Bu sayede, katılımcıların güvenliği korunmuş

Görsel 2 temalarda en sık tekrar edilen ilk üç kelimeyi içermektedir. Burada, kelime bulutundaki sık tekrar edilenler arasında görülen çocuklar ve çalışmak kelimeleri, temalar arasındaki farkları görmek adına dışarıda tutulmuştur. Çocuk ve çocukluk algısı temasında en sık tekrar edilen kelimeler kötü, arkadaş ve olumsuz kelimeleridir. Burada kötü kelimesinin sık tekrar edilmesi, çocukluk algısının genellikle olumsuz şekillendiğini göstermektedir. Çocuklar, çeşitli çevresel faktörler ya da ailevi koşullar nedeniyle sık sık zorlayıcı deneyimler yaşayabilmektedirler. Bu temadaki arkadaş kelimesi ise, çocukların birbirleriyle olan ilişkilerini yansıtmaktadır. Olumsuz kelimesi, çocuklukta karşılaşılan engelleri, hayal kırıklıklarını ya da duygusal zorlukları ifade etmektedir. Bu kelimeler bir arada, çocukluk döneminin genellikle sadece neşeli ve masum bir dönem olmadığı, bazen zorlayıcı, yalnızlaştırıcı ve travmatik olabileceği bir bakış açısını sunmaktadır. Çalışma deneyimi temasının da en sık tekrar eden kelimesi kötü iken, takip eden kelimeler zor ve destek olmuştur. Kötü kelimesi burada da öne çıkmaktadır, ancak bu sefer iş yaşamındaki deneyimlerin olumsuz yönlerini vurgulamaktadır. Zor kelimesi, iş hayatındaki zorlukların, çalışma koşullarının ve başa çıkılması gereken engellerin altını çizmektedir. Destek kelimesi ise, iş yerindeki olumsuzlukların üstesinden gelmek için yardım ve dayanışma arayışını ifade edebilmektedir. Çalışmanın etkilerinde ise küçük, babam ve eğitim kelimeleri en sık tekrar eden kelimelerdir. Burada küçük kelimesi, kişilerin çocukluk dönemlerine geri dönmelerini, geçmiş deneyimlerinin ve ailevi etkileşimlerinin çalışmalarına olan etkisini işaret edebilmektedir. Babam kelimesi, özellikle aile içindeki rollerin ve babanın çocuk üzerindeki etkilerinin önemini vurgulamaktadır. Eğitim kelimesi, belki de iş hayatının getirdiği zorluklarla birlikte, eğitim ve öğrenim süreçlerinin nasıl şekillendiğini ya da bu süreçlerin nasıl engellendiğini anlatmaktadır.

Görsel 2. Temalarda En Sık Tekrar Eden İlk 3 Kelime

4.1. Çocuk ve Çocukluk Algısı

Tablo 2’de görüldüğü üzere katılımcıların kendi çocukluklarıyla ilgili ifadeleri, çocukken işçileşmelerinin yaşamları üzerindeki derin etkilerini ve yaşanan zorlukları açığa çıkarmaktadır. Katılımcıların neredeyse tamamı (sınırlı tutmak adına birebir örtüşen alıntılar tekrar alınmamıştır), çocukluklarının zor geçtiğini ve çocukluk dönemlerini yeterince yaşamadıklarını ifade etmektedir. Katılımcılar, çocukların işçileşmelerinin getirdiği sorumlulukların, normal bir çocukluk deneyimini engellediğini belirtmekte ve bunun onlara çocukluklarını kaybetmişlik hissettirdiğini dile getirmektedirler. Tam anlamıyla bir çocukluk yaşayıp yaşamadıkları konusunda şüphe taşıyan katılımcıların ifadeleri, çocukluk döneminin sadece oyun ve eğlence ile değil, aynı zamanda özgürlük ve keşif ile de ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu ifadeler, ekonomik koşulların, özellikle düşük gelirli ailelerdeki gençler üzerinde nasıl bir baskı oluşturduğunu göstermektedir. Çalışan çocuklar, sadece çocukluklarını değil, aynı zamanda eğitimlerine, arkadaşlık ilişkilerine ve psikolojik gelişimlerine de zarar vermiş olurlar. Zor bir çocukluk oldu ve açıkçası küçük yaşta çalıştığınız için çocukluğunuzu fazla yaşayamıyorsunuz gibi ifadeler, bu kişilerin erken yaşta bir yetişkin gibi sorumluluklar taşıdığını ve bu sorumlulukların onları, çocukluklarını yaşamaktan alıkoyduğunu göstermektedir. Çocukken çalışma deneyimi, özgürlük ve keşfetmenin engellenmesine yol açarak, bireylerin duygusal gelişimini etkileyebilmektedir (Avşar Kurnaz, 2007; Erdoğan ve Semerci, 2019).

G 6’nın Çocukluğumu kaybettim ifadesi, bu deneyimi duygusal bir yük olarak hisseden bir katılımcının perspektifini göstermektedir. Katılımcıların çocukluklarında yaşadıkları travmatik deneyimler, ilerleyen yıllarda bile duygusal ve psikolojik etkiler yaratabilir. G 14’te ise, çalışmak yerine aileleriyle vakit geçirebileceği, arkadaşlarıyla aktivitelere katılabileceği bir çocukluk için pişmanlık duyulması söz konusudur. Zaman kaybı ve yaşanmayan çocukluk temaları burada da vurgulanmaktadır. Katılımcılar, çalışma zorunluluğunun çocukluklarının gelişimine engel olduğunu ve potansiyellerini geliştirmek için gerekli zamanı bulamadıklarını hissetmektedirler.

G 1 ve G 2’nin çocukluğun yaşanmadığına dair ifadeleri, çocukların oyun oynamak, arkadaşlarıyla vakit geçirmek gibi temel haklardan mahrum kalmalarının toplumdaki eşitsizliklerle doğrudan ilişkili olduğunu göstermektedir. Sosyal çevre ve aile baskısının çocukluklarını nasıl etkilediğini anlatan katılımcılardan biri (G 2) dışarıya çıkma ve oyun oynama isteğinin engellendiği, başka bir katılımcı (G 3) sokakta oyun oynayarak geçen bir çocukluğa sahip olduğunu belirtse de aynı zamanda -kız çocuk olduğu için- ailesinin toplumsal cinsiyet rollerine dayalı eşitsizlik temelli baskısıyla baş etmek zorunda kaldığını vurgulamaktadır (Somel, 2019; ERG, 2022; Berkman, 2022). Bu, toplumsal cinsiyet rolleri ile bağlantılı bir durumdur. Kız çocuklarının sokakta oynamaması gerektiği, evde oturup "kız çocuklarına uygun" işler yapması gerektiği yönündeki toplumsal baskılar, onların çocukluklarını şekillendirmektedir. Bu da toplumsal cinsiyet normlarının çocukluk yıllarındaki deneyimlere nasıl yansıdığını ortaya koyar. Bu ifade, kız çocuklarının daha küçük yaşlardan itibaren güvenlik ve toplumsal itibar gibi nedenlerle sokaklardan uzak tutulmalarının, onları sosyal gelişimden nasıl mahrum bıraktığını vurgulamaktadır.

G 10, katılımcıların erken yaşta iş hayatına atılmalarıyla baskıcı çalışma koşullarına maruz kaldıkları anlatır. Bu, genç iş gücü ve özellikle kadın iş gücü üzerinde uygulanan zorlayıcı, baskıcı çalışma yöntemlerinin bir göstergesi olabilir. Hem fiziksel hem de psikolojik açıdan da bir yetişkin gibi çalışmaya zorlanma şeklindeki baskıcı koşullar, çocuklukta yaşanması gereken deneyimlerin kaybedilmesine, aynı zamanda duygusal bir tükenmişlik hissine yol açabilir. Ayrıca bu ifadeler, katılımcıların genellikle zorunlu çalıştıkları işlerde baskı ve kötü çalışma koşullarına maruz kaldıklarını göstermektedir. Bu da onların, iş gücü piyasasında eşit olmayan bir konumda olduklarının bir belirtisidir.

Birçok katılımcı, çocukluklarının kaybolmuş ya da yarım kalmış olduğunu belirtmektedir. Bu kayıplar sadece fiziksel bir boşluk değil, aynı zamanda psikolojik bir etki yaratır. G 11'in hakkım olan da bana verilmedi ifadesi hem psikolojik hem de duygusal bir eksiklik duygusu taşımaktadır. Bu, bir anlamda mağduriyet ve haksızlık duygusunu yansıtır.

Tablo 2. Kendi Çocukluk Deneyimlerine Dair Anlatılar

"**Zor** bir çocukluk oldu. Ya açıkçası küçük yaşta çalıştığınız için **çocukluğunuzu fazla yaşayamıyorsunuz**" (G 1)

"Biz **her çocuk gibi** evinde oturup ne biliyim arkadaşlarıyla gün içinde vakit geçirmek isterdik tabii ki. Ama o zamanın şartları hakikaten çok ağırdı. Yeri geliyordu cebimizde para olmazdı, yeri geliyordu dışarıya çıkmamıza bile izin verilmezdi. O yüzden hani **biraz ağır geçti diyebilirim çocukluk dönemimiz**" (G 2)

"Ben hep sokakta büyüyen, arkadaşlarıyla oyun oynayan bir çocukluk geçirdim. Tabi o zamanlar da **annemin baskısı işte eve gel sen, işte sokakta ne yapıyorsun bu kadar**, işte bir de **kız çocuğuyum hani kız çocuğu bu kadar sokakta durmamalı** baskılarıyla karşı karşıya gelmedim mi, geldim" (G 3)

"**Çocukluğumu... Çocukluğumu kaybettim**" (G 6)

"Bana sorarsan ben o yaşta çalıştığım için mesela **hiç çocukluğumu yaşamadım**. Ne bileyim 12-13 yaşındaydım, **böyle ağlaya ağlaya gidiyordum işe**" (G 8)

"Tabii ki o zamanlar küçüktüm hani. Sana ona göre davranıyorlardı **bir birey olarak değil, çocuk olarak bakıyorlardı** sana. Hatta bazı şeyleri daha da fazla yaptırmaya çalışıyorlardı, baskıcı olmaya çalışıyorlardı. **Yap, hızlı ol!**" (G 10)

"Nasıl bir çocukluk geçirdim? Şöyle bir şey var **hakkım olan da bana verilmedi** aslında yani şimdi oturup yetişkin aklıyla düşündüğüm zaman, bu noktada kendimi kötü hissediyorum" (G 11)

"**Tam anlamıyla bir çocukluk yaşadık mı, bilmiyorum**" (G 13)

"Kendimi geliştirebileceğim vaktimi işte harcadım. Ailemle vakit geçirebilirdim, kardeşlerimle vakit geçirebilirdim. Arkadaşlarımla aktivitelere gidebilirdim. Yani onlarla yapacağım şeyler için **vakit kaybettim bence** yani çünkü **yerine gelmiyor çocukluk**" (G 14)

4.2. Çalışma Deneyimleri

Katılımcıların çocukken çalışma deneyimlerine dair anlatılarında çalışma ortamları ve bu ortamlardaki ilişkiler ile çocuklardan beklenene değinilmiştir. Katılımcılar, çalıştıkları ortamların kendilerini nasıl etkilediğine dair güçlü gözlemlerinden ve güçsüzlük ve yetersizlik hissinden bahsetmektedirler. Bazı katılımcılar, iş yerindeki davranışların, çocukların kendilerini nasıl hissettiklerini etkilediğini belirtmekte ve endişelerini dile getirmektedirler. Katılımcılar, çocuk olmanın gerektirdiği özel muamele yerine, yetişkinler gibi davranıldıklarını ifade etmektedirler. Özellikle susmak ve cevap verememek, çocukların bu baskı altında hissettikleri çaresizliği simgelemektedir. Ayrıca bir katılımcı, çalışma ortamında acıma ve destek eksikliği olduğunu ifade ederken, bu durumun çalışmanın duygusal yükünü artırdığını göstermektedir. İş yerinde yaşanan kötü deneyimler (örneğin, eleştiriler, kötü muamele) katılımcıların özsaygısını olumsuz etkileyebilmektedir. Ayrıca yetersizlik hissi, aşağılanma ve çaresizlik gibi duygular, katılımcıların yaşamlarının ilerleyen dönemlerinde de iz bırakabilmiştir. Ayrıca çocuk işçiliği ile ilgili yapılan yorumlar, bu durumun önemli bir toplumsal adalet sorunu olduğunu göstermektedir. Katılımcılar, haklarının olmadığını, sigortalarının bulunmadığını ve zorunlu çalışmanın getirdiği haksızlıkları vurgulamaktadırlar. Literatür kapsamında incelenen çalışmalarda da çalışma deneyimlerinin beraberinde getirdiği sorunlar benzer minvalde ele alınmıştır (FISA, 2023; Özkan vd., 2023; Kırca Kurt, 2021; Güngör, 2008; Tokatlıoğlu ve Aykaç, 2020).

Bu alıntılarda, çocukların iş gücüne erken katılımının bedensel ve psikolojik sonuçları ele alınmaktadır. Çocuklar, yetişkinlerin taleplerini karşılamak zorunda kaldıklarında, fiziksel ve gelişimsel açıdan uygun olmayan işler yapmak zorunda kalmaktadırlar. Tablo 3'teki örnekler, çocukların bedenine uygun olmayan araçlar ve yükler kullanmalarının, sadece fiziksel sağlıklarını değil, aynı zamanda duygusal iyilik hallerini de olumsuz etkileyebileceğini göstermektedir. Bu deneyim çocukların, kendilerini yetersiz ve çaresiz hissetmelerine ve özsaygılarında düşüş yaşamalarına sebep olabilmektedir. Bu, psikolojik olarak onlara değersizlik duygusu ve gelişimsel gerileme yaşatabilir. Çocuk işçiliği, sadece ağır iş koşulları ve fiziksel zorluklarla sınırlı değildir; aynı zamanda çocukların temel haklarının ihlaliyle de ilgilidir. G 11 ve G 12 tarafından vurgulanan sigorta ve tazminat haklarının yokluğu, çocuk işçilerin güvencesiz bir şekilde çalışmasına ve kendilerini savunmasız hissetmelerine yol açmaktadır. Ayrıca, toplumsal cinsiyet normları ve sosyal beklentiler de çocuk işçilerin deneyimlerini şekillendirmektedir. G 14'ün alıntısı, çocukların toplumsal cinsiyet temelli dışlanma ve sosyal izolasyon yaşadıklarını ortaya koyuyor. G 15 ise, bu çocukların yaşadıkları psikolojik travmalar ve toplumsal eşitsizlikle nasıl başa çıkmaya çalıştıklarından bahsetmektedir. Bu deneyimler, çocukların özdeğer ve toplumsal aidiyet duygularını zedeleyerek, onların psikolojik gelişimleri üzerinde uzun süreli etkiler bırakabilir.

Tablo 3. Çalışma Deneyimleri

"Hani çocuk bu, karşınıza **sizi zorlayan işinizi zorlaştıran** birçok insan çıkabilir yani" (G 1)

"Hal ve hareketleri, ortam yani bozuk oluyor ister istemez. Çocukken hani bağırıldığı zaman insan **susuyor, tamam işte ya hiçbir şey söylemiyorsun ya cevap bile veremiyorduk** yani" (G 2)

"Yani başta da anlattığım gibi **sana yetişkinmişsin gibi davranıyor, senin çocuk olduğunun farkında değiller talepleri bir yetişkine yetişkinlikten bekledikleri taleplerle aynı ya da sana kullandıkları dil aynı ama sen çalışma hayatında ilk kez girmişsin ilk kez orada varsın yani. Sanki sen işi yıllardır biliyormuşsun yapıyormuşsun oraya gittiğinde de talebi hızlıca karşılaman gerekiyormuş gibi davranılıyor, ya da sen çocuksun diye sana verileni yapmak zorunda kalıyorsun, bilmiyorsun çünkü aslında belki o senin yapmaman gereken bir iş. Atıyorum, makasla, büyük bir makas var. O makasla temas etmemen gerekiyor çünkü iş güvenliği diye bir şey var ve çocuk güvenliği diye de bir şey var. Yetişkin kocaman bir makasla nasıl çalışacağını biliyordur o çalışabilir çünkü onu defalarca kullanmıştır ve nasıl kullandığını biliyordur ama bir çocuk bunu bilemez, onun el anatomisi ona uygun değil, elinin boyutu ona uygun değil, makasın ağırlığına uygun değil. Dolayısıyla ona uygun olmayan bir şeyin ona hızlıca teslim edilip hadi bunu yap denmesi ile bir yetiştikenden istenmesi bana göre aynı şey değil. Ya da bu makas tehlikeli bir alet olduğu için bunu söyledim diyelim ki bir koli var. O kolinin ağırlığı 20 kg. Bir yetişkin bunu belki çok rahatlıkla kaldırıyor olabilir ama bir çocuk bunu çok rahat kaldıramaz. O yüzden onun için hani 20 birimlik bir koliyi bir çocuğa teslim ederken yetişkine teslim ediyormuş gibi etmemeliyiz. Ama çocuk ya da yetişkin ayırt etmeksizin o koli oradan kalkmalıya odaklılardı ve o koli oradan bir şekilde kaldırılıyordu. Çocuğun zorlanması ya da yetişkin bunu rahat kaldırır, çocuk yapmasın gözlemlenmiyordu, bir şekilde o yapılıyordu" (G 3)**

"Çok yetersiz hissediyordum bir kere, bir de insanların bana öyle davranmasını gerektiren ne yapmış olabilirim ki diye düşünüyordum sürekli. Hani çocuksun insanlar senden sürekli bir şey istiyor yapsan dahi karşılayamıyormuşsun gibi hissediyorsun. Bununla birlikte karşılasan dahi hep yetersizlik hissi var çünkü sen onu karşıladığında bile insanlar seni hor görüyor. Bu sefer de şey diyorsun **ben demek ki yapamıyorum bunu**" (G 3)

"Bir iş yapıyordum kot topluyordum. Çünkü çocuk olduğum için ortacıyım. Onu oradan alıp bunu buraya koyuyorum yani ortalığı toplayıp duruyorsun. Bir kadın bana şey demişti: **'Bu çocuğu da buraya almışlar, bir şey yapabiliyor gibi'**. Sadece alıp kotları toplamaya çalışan yerde küçücük yani yerden bitme bir çocuk. Sen ne bekliyorsun ki elinden geleni de yapmaya çalışıyor. O kadar üzül müştüm ki... **Keşke çalışmasaydım, çocukken o tarz yerlerde çok itilip kakılıyor insan. Benim orada annem yanımdaydı, annemle çalıştım ama ona rağmen onu hissedebiliyorsun**" (G 7)

"Yorucu geçiyordu, öyle böyle değildi, hiç çalışmayı sevmiyordum. **Çok eziyet. Acııyorlar, hiç acııyorlar**" (G 8)

"Çocukla yetişkin olmak arasında çok büyük bir fark var ve iş hayatında çok önemli bir etken. **Çocukken çok fazla tepki veremiyorsun mesela. Her şeye tamam oluyorsun, bu kötü bir şey**" (G 10)

"Sigortan yok ve çalışıyorsun yani ortada **aslında bir emek var ama bunun sigortada devlette bir karşılığı yok**. Hani emeklilik için benim bir artım olmadı. Çocuk işçi adı üstünde benim zamanımda da **çocuk işçi hakkı verilmiyordu** şu anda da verildiğini düşünmüyorum. Çünkü **çocuk işçi çocuk yaşta yaşı küçük hakkını savunamaz diye de düşünüyor** olabilirler" (G 11)

"**Hiçbir hakkım yoktu**. Eğer oradan **biri beni kovarsa alabileceğim hiçbir tazminat yoktu**. Yani orada çok böyle **çaresiz ve kimsesiz ve mecburiyetten** çalışıyordum. Yani o görsel geliyor aklıma. Bir çocuğun istemeyerek, **vücuduna beden gücüne ağır gelecek, bedeninin kaldırmayacağı herhangi bir işte çalışmasını** ve hatta istemeyerek asla çalışmasını istemem" (G 12)

"Şey vardı mesela düğün salonunda çalışırken tabi insanlar süslenip püslenip geliyor. Ne bileyim küçük çocuklar, benim yaşımdakilere gelinlik falan giydiriyorlardı. **Ben onları çok beğeniyordum yani ben de giymek isterdim ama biz hep pantolon gömlek giyyorduk. Yani hani şu an mesela giyim kuşama çok düşerim. Belki de o çocukluktan kalma bir şey olabilir, bir heves**" (G 14)

"Yani bazı müşteriler çok iyiiken bazıları çok değişikti yani bir tane mesela müşteri geldi. Böyle işte buralar pis süpür buraları. **Hatta onun çocuğu benimle aynı yaştaydı. Mesela onun çocuğu aldı bardakları böyle yere atıyor şımarık. Ben gidip onun çocuğunun- aynı yaştayız bir de yani- ben gidip onu temizliyorum. Hani biraz üzücüydü. Gerçekten çok üzölmüşüm yani**. Aynı yaşta bir çocuğun bir masada oturup yiyip dağıttığını ben orda temizliyordum. Annesi de temizle buraları falan yani. O çocuk mesela öyle görüp öyle büyüydü. Ben de temizledim yani çok kötüydü yani psikolojik olarak benim için" (G 15)

4.3. Çalışmanın Etkileri

4.3.1. Eğitim ve Çalışma İlişkisi

Katılımcıların çocukken çalışma deneyimleri ile eğitim süreçlerini ilişkilendirdikleri anlatılar Tablo 4'te paylaşılmıştır. Anlatılanlara göre bazı katılımcılar, eğitim fırsatlarının kaçırılmasının yarattığı pişmanlıkları dile getirmektedirler. Özellikle okusaydım ifadesi, eğitim eksikliğinin gelecekteki yaşamlarını nasıl etkilediğini düşündürten bir vurgudur. Bu, bireylerin kendi potansiyellerini gerçekleştirememiş olmanın duygusal ağırlığını hissettiklerini göstermektedir.

Kimse bizi yönlendirmede ifadesi, çocukların işçileşmelerinin sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik boyutunu da yansıtır. Ailelerin veya eğitim sisteminin yeterince rehberlik edememesi, bireylerin eğitimle ilişkili bir sosyal hayat inşa etme şansını azaltmaktadır (Patrinos ve Grootaert, 1999, Pritchett, 1999). Maddi imkansızlıklar ve aileye katkı sağlamak ifadeleri, katılımcıların

eğitim hayatını sürdürmelerinin önündeki en büyük engelin ekonomik koşullar olduğunu göstermektedir (Edmonds ve Pavcnik, 2005; Fidan, 2004; Durgun, 2019).

Katılımcılar, eğitimle çalışma arasında hassas ve zor bir denge kurmak durumunda kalmışlardır. Eğitime erişim imkanları ve eğitimle işi aynı anda devam ettirmeye dair anlatılar eğitimin sürdürülebilirliğini sorgulatmaktadır. Tekrar okumak istediğimde ifadesi, geçmişteki eksikliklerin farkında olunduğunu, ancak maddi durumun buna izin vermediğini ortaya koyarken kaçırılan eğitim fırsatlarının yaşam boyu süren bir eksiklik hissi yaratması söz konusudur (Aptekar, 1994; Klasen ve Lamanna, 2009; Bolgün ve Işık, 2017).

Tablo 4. Çalışma Deneyimi ve Eğitim İlişkisi

"Okul hayatına başladıktan sonra hayatım parlak geçmedi tabii ki benim açımdan. O zamanın şartlarında **kimse bizi yönlendirmediği için** direkt okulum bitmeden tekstil işine girdim. Şimdi, kimse bizi yönlendirmedi, 'hadi oğlum oku' demedi. Soruldu ama ben de bilinçli olarak hani derslerde yeteri kadar iyi olmadığım için, **dersleri idrak edemediğim için okumak istemiyorum, çalışmak istiyorumu seçmiştim**" (G 2)

"Küçükken maddi imkansızlıklar nedeniyle ailenin de maddi yetersizliğinden dolayı okuma süresini 5. sınıfta sonlandırdım. Hayat şartları nedeniyle çalışma dönemine geçtim. **Küçüklükten belki okusaydım. Liseyi erken okusaydım, ortaokulu erken okusaydım, belki birtakım şeyler değişebilirdi**" (G 4)

"O zamanlarda **çocuğu okula göndermek çok da böyle takdir edilesi bir şey değildi**. 2000'li yıllarda dediğim gibi komşularımın da tepkilerini de söylediğim gibi çocukların okumasından çok **çalışıyor olması onlar için daha onur verici bir hareketti**" (G 6)

"Neler kaybettim? Aslında okumadığım için o şey çok zoruma gidiyor, o çok aklımda. **Okusaydım belki bu durumda olmazdım**. Yani senin bir eksikliğin var, anlıyorsun ama... **Biz ağlaya ağlaya tarlaya gidiyorduk. 12- 13 yaşındaydık, tarladan gelirdik, banyomuzu yapardık yemeğimizi yerdik, karanlıkta geliyorduk. Okul da bizden baya uzaktı. Üstümüzü başımızı değiştirdik, kız kardeşimle giderdik, gece okuluna. 1 ay 2 ay falan gittik. Okumayı yazmayı bayağı orda çözdük**" (G 8)

"Ben çalışmaya başladıktan sonra tekrar okul hayatına geri dönme isteğim oldu çok fazla oldu. Ama **tekrardan geri dönemedim**" (G 12)

4.3.2. Aile Dinamikleri

Tablo 5 katılımcıların aileleri ile ilgili anlatılarını içermektedir. Katılımcılar, aile üyelerinin çocukların işçileşmelerine yönelik tutumlarını genellikle olumsuz bulmaktadırlar. Ailenin otoritesinin ve eşit olmayan güç dinamiklerinin etkisini yapılan vurgular; annenin babaya bağımlı kalması olumsuz bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. Bu durum, ailelerin çocuklarının çalışma koşullarına karşı duyarsız hale gelmesine yol açabilmektedir. Birçok katılımcı, ailedeki diğer bireylerin de benzer zorluklar yaşadığını belirtmişlerdir. Anlatılar doğrultusunda aile içinde çocukken çalışma kültürünün oluşması, bu durumun nesilden nesile aktarılan bir norm haline gelmesi ve kabul edilebilir bir yaşam biçimine dönmesi söz konusudur (Gökalep, 2011).

Çocukların ailelerine katkıda bulunma isteği, katılımcılar için önemli bir motivasyon kaynağıdır. Bir katılımcının ifadesinde olduğu gibi, ailenin ihtiyaçlarını karşılama arzusu, çocukların işçileşmelerini meşrulaştırmaktadır. Bu durum, katılımcılara bir tür sorumluluk ve gurur hissi vermektedir. Ancak bu, aynı zamanda çocukların kendi ihtiyaçlarını göz ardı etmelerine ve duygusal olarak olumsuz etkilenmelerine yol açabilmektedir. Öte yandan bir katılımcı için çalışma aileden uzaklaşmanın bir yolu olarak değerlendirilmiştir. Bu durumda çalışmak sadece ekonomik değil aynı zamanda sosyal ve duygusal faktörlerle de aile ilişkileriyle bağlantılanır (Basu ve Van, 1998).

Detaylı bakıldığında, bu alıntılar, çocuk işçiliğiyle ilgili olarak, hem ailevi baskıların hem de ekonomik zorlukların çocukları iş gücüne sokan önemli faktörler olduğunu ortaya koymaktadır. G 1'in, ailenin geçim sıkıntısı ve maddi zorluklar nedeniyle çocukların çalışmaya zorlanması, ekonomik bağımsızlık ve başkalarına muhtaç olmama isteğiyle bağlantılıdır. Çocuklar, ailelerine destek olmak için çalışmak zorunda kaldıklarını ve bu durumun kendi istekleriyle, ama aynı zamanda zorunlulukla şekillendiğini ifade etmektedirler. G 2 ise, aile içindeki güç dengeleri ve babanın otoritesi, annenin ve çocukların iş gücüne katılımını etkileyen bir başka önemli dinamik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ailenin çocukları çalışmaya teşvik etmesi, ailenin toplumsal ve ekonomik baskılar karşısındaki tavrı ile ilgilidir. Çocuklar, ailelerine yardım edebilmek adına kendi ihtiyaçlarını görmezden gelerek çalışmaktadırlar, bu da onların kişisel gelişimlerini ve özsaygılarını zedeleyebilir. Diğer taraftan, çocukların iş gücüne katılımı bazen aile içindeki diğer bireylerin etkisiyle şekilleniyor. G 5 ve G 9, çocukların aile içinde birden fazla kişinin iş gücüne katıldığını, hatta bazen aile üyeleriyle birlikte çalıştıklarını belirtmektedirler. G 5'in alıntısına göre, çocuk, evdeki koşullardan dolayı çalışmayı tercih ettiğini söylese de, bu durum, ailenin genel iş gücüne katılımının ve aile içindeki farklı bireylerin çalışmak zorunda olmalarının bir yansımasıdır. G 12 ise, bir çocuğun babasıyla çalışırken yaşadığı duygusal bir anı, çocuk işçiliğiyle ilgili psikolojik baskıların boyutlarını gözler önüne serer. Babasının karşısında mahcup olduğu an, işyerindeki otorite ilişkilerinin ve ailenin çocuklarına verdiği eğitimin çocuk üzerinde nasıl bir duygusal yük oluşturduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, çocuk işçiliği yalnızca ekonomik ihtiyaçlar ve ailenin desteği ile ilgili değil, aynı zamanda aile içindeki güç yapıları, cinsiyet normları ve toplumsal beklentilerle de şekillenen karmaşık bir olgudur.

Tablo 5. Aile ile ilişkiler

"Daha çok hani akrabalarından diyim hani olumsuz karşılıyorlardı, **hani babamız da yanımızda olmadığı için hani başınıza bir şey gelir gibisinden**. Ama aile sıkıntısı olsun hani ailevi sorunlar olsun hani geçim sıkıntısı, hem zorunda kaldım, hem kendi isteğimle oldu yani geçim sıkıntısı, maddi durumlardan dolayı. **Kimseye muhtaç olmamaya çalışıyorduk, iyi kötü ihtiyaçlarımızı karşılamaya çalışıyorsunuz, ailenize destek olmaya çalışıyorsunuz**" (G 1)

"Hiçbir şekilde önlem alınmaya çalışılmadı. **Şimdi babam ne derse annem ona evet dedi, tamam demek zorunda. Hiçbir şey diyemiyor hiçbir şekilde karşı çıkamıyordu. Çünkü karşı çıktığı zaman onun da zarar göreceğini biliyordu. O yüzden sessiz kalıyordu... Abim İstanbul'a taşındığımız andan itibaren iş hayatına atıldı ve bu yüzden hem aile tarafından hem işveren kesim tarafından çok ezildi...** Paramızı alırdık maaşımızı alırdık, annemize veyahut babamızın eline verirdik" (G 2)

"Bir kısmımız çalışmaya benden sonra başladı diyebilirim. Yani en erken çalışmaya başlayanlardan birisi olarak ben varım. **Benden sonra da küçük kardeşim çalışmaya başladı**" (G 4)

"Çalışma nedenim şuydu: Paraya ihtiyacım olduğundan değil de dediğim gibi **hani evde durmak çok sıkıntıydı benim için** aslında hani kardeşim küçüktü. Annem ona bakıyordu. Ablamla yaş farkımız azdı, ablamlar evdeydi. Diğer ablam vardı, büyük ablam ve hani ben çok onlarla anlaşılamazdım" (G 5)

"Yani ben tam aldığım ücreti şu an hatırlamıyorum. **Çünkü dediğim gibi saymadan o elimizde zarfla sıkıştırırlardı, elimizde koşa koşa giderdik eve, ailemize verirdik yani. Böyle saydım sayıp da ya ben bu kadar para kazandım demedim yani**" (G 6)

"Aileme destek olmak tamamıyla. **Aldığım parayı alıp da kendim kullanmadım. Tamamen alıp aileme veriyordum yani ben orada bir parayı görmedim gören taraf değildim**" (G 7)

"Mesela **bir tane halam vardı çok kızardı babama hani daha çok küçük yaşta niye öyle fazla şey yapma, niye, günah diye, çocuklarını falan yaşasınlar. Babam derdi ki yok çalışsınlar**" (G 8)

"Annem zaten annemle birlikte bu işe başvurmuştuk, **kendisi hatta sokmuştu yani bu işe**" (G 9)

"Annemle babam karşı değildi ama **şöyle tanıdığımız birinin yanında çalıştığım için karşı değillerdi, yani bilmedikleri bir işe zaten vermezlerdi beni. Hani bir de bir kız çocuğu**" (G 14)

"Babamla beraber çalışıyordum. Babamın yanındaydım. Çıraklık yapıyordum. Patronum çok fazla çok sinirli biriydi çok hem de. **Ben bir işi karıştırdım, patron bana bağırırdı ve patronun bağırmasıyla hani ben bir çare olarak hani böyle bir babama bakmıştım. Babam da o da o an öyle çok mahcup olmuştu bana karşı mahcup olup gözlerini kaçırmıştı. O anı hiç hiç unutamıyorum**" (G 12)

"Yani herhangi bir zorluktan ya da ailemin beni zorlamasından ziyade bizim ailede herkes çalışıyor. **Yani çalışmamak bir seçenek değildi benim için. Abim benim gibi aynı şekilde, kardeşlerim de. Dediğim gibi biz hepimiz çalışıyorduk**" (G 13)

4.3.3. Bireysel Etkiler

Katılımcıların çocukken çalışma deneyimlerine dair anlatılarında kişisel olarak ele aldıkları bazı durumlardan bireysel etkiler olarak Tablo 6'da sunulmaktadır. Birçok katılımcı, genç yaşta para kazanmanın hem ekonomik özgürlük hem de tatmin sağladığını ifade etmektedir (Edmonds ve Pavcnik, 2005). Para kazanabilmeye dair alıntılar, erken yaşta çalışma deneyiminin çocukların para ve emeğe dair bakış açılarını önemli ölçüde dönüştürdüğünü göstermektedir. Katılımcılar, paranın kazanılmasıyla birlikte ticareti ve israfın önemini öğrenmenin kendisini şanslı hissettirdiğini, küçük yaşta para kazanmanın ne anlama geldiğini deneyimlemenin değerli olduğunu vurgulamaktadırlar. Okula gitmektense çalışmanın motivasyon sağladığını ifade etmedeki arka planda da yine para kazanma güzellemesi söz konusudur.

Sorumluluk konusundaki alıntılar, erken yaşta çalışmanın, bireylerin üzerindeki sorumluluk yükünü artırarak psikolojik ve fiziksel olarak erken olgunlaşmalarına neden olduğu, ancak bu durumun aynı zamanda erken çöküşe yol açabileceği belirtmektedir. Öte yandan, erken yaşta sorumluluk almanın kişilere olgunluk kazandırdığını ve sorumluluk bilincini geliştirdiğine dair vurgu da dikkat çeker. Anlatılanlardan görülebileceği üzere bu sorumluluğun insanı yıpratabilmesi veya zorunlu bir olgunlaşma sürecine girilebilmesi söz konusudur. Bir diğer deyişle erken yaşta çalışma kapsamında alınan sorumluluk bazen deneyim bazense yük olarak ifade edilmektedir (Cunningham, 2001; Zabcı, 2003).

Çocukken çalışmak katılımcıların kendilerine zaman ayırabilmeleri önünde bir engel olarak yorumlanmıştır. Çalışma hayatı boş zaman kaybına neden olmakta ve katılımcılar sosyal hayatlarından, aile ve arkadaşlarıyla vakit geçirmekten feragat edebilmektedirler. Ayrıca zihinsel yorgunluğun ağır basması da anlatılanlar arasındadır. Çalışmanın verdiği hislere bakıldığında, çocukken çalışanların yaşadıkları psikolojik zorlukların, aşırı baskı ve haksızlığa uğramaları nedeniyle olumsuz bir bakış açısı geliştirmelerine yol açmasından bahsedilebilir. Ayrıca, erken yaşta çalışmak, kişisel gelişimlerini engelleyerek onların psikolojik sağlığını olumsuz etkileyebilir ve bu deneyimleri duygusal olarak zorlaştırır. Erken yaşta çalışmanın, bireyleri hem bağımsızlık kazanmaya hem de daha sağlıklı bir yaşam yolu seçmeye zorladığı görülmektedir.

Özgüven ise katılımcıların farklı yorumlarıyla araştırmanın verisi haline gelmiştir. Bazı katılımcılar çalışma deneyiminin özgüvene katkı sağladığını belirtmiş diğerleri ise zorbalık ve baskıdan ötürü özgüven gelişimine ket vurulduğuna, yetersizlik hissinin yükseldiğine dikkat çekmişlerdir (Gürsel, 2016).

Tablo 6. Bireysel Etkiler

<i>Para Kazanabilmek</i>	"Hayata bakış açın değişiyor, para kazanıyorsun genç yaşta, küçük yaşta. Parayı kötü yerlerde kullanmak istesem kullanabilirdim, yapmadım." (G 2) "Paranın nasıl kazanıldığını öğrendim israfın ne kadar kötü bir şey olduğunu öğrendim çok şey öğrendim diyebilirim" (G 5) "Para kazanmak insana her zaman daha çekici geliyor yani okul sıralarında. Sabah kalkmayı hiç sevmem. Okula gitmek, işe gitmek. Okula gittiğin zaman bir para katkısı olmuyor ama işe gittiğin zaman para kazanıyorsun bu motivasyonla gittim yani" (G 6) "Yani aileme yardım ettiğim için müthiş hissediyordum" (G 7) "Yani evde oturmak istemiyorduk. Kendi paramızı kazanmak istiyorduk, ailemizden de almak istemiyorduk. O yüzden kendi paramızı kazanalım, en azından demiştik" (G 9) "Küçük yaşta para kazanmanın ne anlama geldiğini çalışmanın ne anlama geldiğini kendi emeğinle bir şeyleri kazanabilme o kazandığınla bir şeyleri alabilme sahip olabilmenin nasıl hissettirdiğini çok küçük yaşta anlamış oldum" (G 11).
<i>Sorumluluk</i>	"Erken yaşta da o sorumluluğun yüklenmesi insanda erken çöküşe sebep oluyor diyebilirim" (G 3) "Yani ekonomik durumu kötü bir ailede dünyaya geldim. Kardeşim de benden 5-6 yaş küçük. O yüzden hani annem de çalışmıyordu, çalışma taraftarı da değildi o yüzden yani çok küçük yaşta aslında hayata atılmış bulundum" (G 6) "Hem okumak hem çalışmak ikisi de çok önemli ve ciddi şeyler ikisini bir arada götürmek de aslında sorumluluk isteyen bir şeydi ben bu sorumluluğu da zaten bu süre zarfında yeterince aldığımı düşünüyorum yani bana bu tür artıları oldu bu şekilde. Sorumluluk bilincini kazandırdı zaten yine söylediğim gibi" (G 11) "Erken yaşta olgunlaştım. Sorumluluk sahibi oldum" (G 12)

<i>Kendine Zaman Ayırmak</i>	"Hani o sıralar beden olarak çok yorgundum, zihinsel olarak da düşünmeye hiç zamanım yoktu yani. Herhangi bir şeye harcayacak vaktim yoktu, öyle söyledim. Hani 18 yılımı ben hiç düşünmeden geçirdim diyebilirim" (G 9) "Boş zaman... Boş zaman kaybı yani boş zamanı çok geniş bir şekilde düşünebiliriz. Tabii ki bunlar geniş konular ama şımarma lüksüm olmadığını biliyorum yani. Bu bir bence çocuğun yaşaması gereken bir şey bir noktada. Rahatlık, aileye tamamen yaslanabilme. Tamamıyla her şeyi ailem halledebilir diyebilme rahatlığına erişemediğimi düşünüyorum" (G 13) "Kendimi geliştirebileceğim vaktimi işte harcadım ama şöyle bir şey var. Para da kazandım. Buna üzülüyorum. Ama yine de ailemle vakit geçirebilirdim, kardeşlerimle vakit geçirebilirdim. Arkadaşlarımla aktivitelere gidebilirdim. Yani onlarla yapacağım şeyler için vakit kaybettim bence yani çünkü yerine gelmiyor çocukluk" (G 14)
<i>Çalışmanın Verdiği Hisler</i>	"Ezildiği için de şu an bile olaylara bakış açısı negatif. Çok sessiz bir insan, haksızlığa uğradığı zaman kendini savunamayan bir insan şu anda" (G 2) "Yani belki çok gereksinim olmayabilirmiş o zaman. Atıyorum, bir ayakkabı sahibi olabilmek için bir işte, üç tane tişört alabilmek için o kadar insanın beni itip kakmasına gerek yokmuş aslında. Ama olmuş ya olması gerekiyormuş ve olmuş gibi bakıyorum olaya. O yüzden hani orayı duygusallaştıramayacağım" (G 3) "Kimin etkilenmez ki yani düşünün 14-15 yaşındasınız ve 30-35 yaşındaki insanlardan sürekli azar işitiyorsunuz. Yapsanız da işitiyorsunuz, yapmasanız da işitiyorsunuz. Bir şey vardır, bir karikatür vardır, bilir misiniz bilmem. Patron işçisine bağırır, işçisi de evde karısına bağırır, karısı çocuklara, çocuklar da elindeki oyuncaklara bağırır. Her zaman için bu kısır döngü içinde yok olan bizdik, psikolojimiz giden bizdik yani. Cevap vermediğiniz sürece zaten bir sinir hastasına dahi dönüşebilirsiniz büyüdüğünüzde" (G 6) "İnsanlar daha rahat kırabilecek, daha rahat itip kakabilecek, daha rahat böyle saçma sapan işleri sana yıkabilecek. Yani çok saçma cümleler yani çocuğa söylenmemesi gereken sözler, verilmemesi gereken işler ve böyle gereksiz beklentiler oluyor从小. Ya çocuğun. Evet çalışıyorsun ama orada zaten ben seninle aynı işi yapıp

	seninle aynı para almıyorum. Bence böyle değişik bir kıskançlıklara mı giriyor oradaki büyükler ya da böyle bir sinir mi stres mi bilmiyorum çocuklara karşı ekstra bir garzleri var gibi. Hani şey gibi düşünüyorlar yani bunu da neden buraya aldılar, işte işi yapamıyor bilmiyor. Yapamaz tabii ki. Yani genelde ortamlarda böyle çocuklara o şekilde davranıldığı için ben de böyle tepkilere maruz kaldığım için çok üzgünüm. Keşke kalmasaydım. Şu an geriye dönüp baktığımda o yüzden mutsuz oluyorum yani" (G 7) "Çalışmayı da ortamı da sevmiyordum. Üzerimde bir psikolojik baskı vardı. Mecburiyetler, yükler, sorumluluklar ve büyümüş hissediyordum kendimi. İsteyerek değil zorunlu bir şekilde büyümüş hissediyordum kendimi" (G 12)
<i>Kendi Ayakları Üzerinde Durmak</i>	"Çünkü hani hayat öyle bir zor zamana denk geldi ki önce kendi ayaklarınızın üstünde durmayı öğrenmeniz gerekiyor ki kendinizden sonra başkalarına faydanız dokunabilsin" (G 1) "Esrardı, erindi, bunun gibi şeylerle uğraşıyorlar. Yani işleri güçleri hiçbir şekilde... Kendilerine bile hayırları yok, yani çevrelerine verdiği zarardan başka hiçbir şey yok yani. Çalışmalarını tavsiye ederim, bir nebze olsun çalışmaları sağlam yere bastırır yani." (G 2)
<i>Özgüven</i>	"Ben özgüven kazandırmasını beklerdim ama benim özgüvenimi daha da düşürdü diyebilirim çünkü benim o dönemki çalıştığım zaman karşılaştığım insanlar bana yetersiz hissettirdiği için özgüvenim daha da düştü. Kendimi daha da kötü hissettim yani ben işe yaramazım, ben onun altından kalkamam hissi oluşturmuştu. Hani özgüven kazandırsaydı güzel olabilirdi ama olmadı" (G 3) "Kazandırmak dediğimizde de özgüvenli bir çocuk olmamı sağladı. Liderlik ruhuma ruh kattı diyebilirim" (G 5) "Özgüven diyebilirim. O zamanki hem özgüven aşıl原因 bir yer bence hem de kaybettiren bir yer. Yani kaybettirmesinin sebebi dediğim gibi bu tarz insanlarla muhatap oluyor olunması yani orada seni ezebilecek insanlarla ya da sana kötü bir cümle ters bir cümle söyleyen insanlarla daha gidip bir de muhatap olabiliyor olmam. Bu senin özgüveninden alacak bir şey ama büyüdükçe de böyle insanlarla okulda da karşılaşıyorsun, iş hayatında da karşılaşıyorsun. İlerde bunlar da seni aslında buna hazırlayan bir durum oluyor" (G 7)

	"Şey diyorum daha kötülerini de görmüştüm ben zaten daha önce de çalışmışım. Daha bir özgüven kazandırıyor en azından çalışmayan insanlara nazaran kendimi kıyasladığımda" (G 13) "Kendim açısından bana bir şeyler kattığını düşünüyorum tabi ki yani çok böyle özgüvenim yerine geldi" (G 15)
--	--

5. SONUÇ

Bu araştırma ile çocukken işçileşme süreçleri olan yetişkinlerin çocukların işçileşmelerine dair değerlendirmelerine bakılmış, sürecin çocuklar üzerindeki toplumsal etkilerine, çocukların yapabilirlikleriyle ilişkisine odaklanılmıştır. 18-30 yaş aralığındaki 15 katılımcının, derinlemesine görüşmeler yoluyla aktardıkları deneyim ve görüşleri, çocuk/luk algısı, çalışma deneyimleri ve çalışmanın etkileri başlıklarıyla temalandırılmıştır.

Araştırmanın literatürle de örtüşen sonuçlarını bu başlıklar altında ele alabiliriz. Çocuk ve çocukluk algılarına dair anlatılarda katılımcıların çocukluklarını iyilik halleri bağlamında yeterince iyi yaşamadıklarına, çalışmanın kötü koşullarının çocukluğu etkilemesine ve özellikle kız çocuklara dair toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştiren anlatıları mevcuttur. Çalışma deneyimlerinde katılımcıların kendilerini yetersiz hissetmelerine, travmatik ve ağır koşullara dair anlatılar görülebilmektedir. Çalışmanın etkilerinde ise çalışmanın eğitim sürecine ket vurmasına ve katılımcıların bu duruma dair pişmanlıklarına, aile dinamiklerinin katılımcıların işçileşmelerindeki etki alanına dair aktarımlar söz konusudur. Burada ayrıca para kazanmak, sorumluluk, iyilik halini azaltan durumlar, kendi ayakları üzerinde durmak, özgüven gibi alt temalarla çalışmanın bireysel etkilerine de yer verilmiştir.

Araştırma, çocukken çalışmanın çocukların gelişimi üzerindeki bireysel ve toplumsal etkilerini anlamayı hedeflemiş, bu süreçlerin çocukların yapabilirlikleri ve iyilik halleri üzerindeki etkilerine odaklanmıştır. Araştırmanın bulguları, çocukların işçileşmelerinin, çocukların gelişimi ve toplumla ilişkileri üzerindeki olumsuz etkilerini tartışmaktadır. Katılımcılar, çocukluklarını iyilik halleri açısından yetersiz yaşadıklarını belirtmiş, çalışma koşullarının çocukluklarını doğrudan etkilediğini vurgulamışlardır. Özellikle kız çocukları için işçileşme deneyimleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştiren bir boyut kazanmış, çalışma süreçleri aile içindeki güç dinamiklerini de derinden etkilemiştir. Çalışma deneyimleri bağlamında, katılımcılar, işçileşme sürecinde sıklıkla yetersizlik hissi, travmatik koşullar ve ağır çalışma şartları ile karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Bu deneyimler, katılımcıların çocukluklarında eğitim, sosyal gelişim ve psikolojik sağlık açısından kalıcı olumsuz etkiler yaratmıştır. Eğitim süreci de bu olumsuz etkilerden en çok etkilenen alanlardan biri olmuştur. Katılımcılar, çalışmanın eğitim hayatlarına engel teşkil ettiğini ve çocukluklarında eğitim fırsatlarından mahrum kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, katılımcıların gelecekteki yaşamlarını doğrudan etkilemiş ve bu alandaki pişmanlıklarına vurgu yapmalarına yol açmıştır. Aile dinamikleri de işçileşme sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Katılımcılar, ailelerinin ekonomik koşullarının, çocuklarını işçileştirme kararlarında belirleyici olduğunu belirtmişlerdir. Çalışma, aynı zamanda katılımcılarda sorumluluk

duygusunu arttırırken, özgüven eksikliklerine, psiko-sosyal sorunlar ve yetersiz eğitim gibi olumsuz sonuçlara yol açmıştır.

Bu araştırma, mevcut literatürle paralel olarak, çocukların işçileşmelerinin bireysel deneyimlere dayalı olarak incelenmesinin önemini vurgulamaktadır. Ancak araştırmanın özgün yönü, çocukların işçileşmeleri sürecine dair kapsamlı bir bireysel bakış açısı sunması ve katılımcıların öznel deneyimlerini derinlemesine ele almasıdır. Bireysel düzeyde, çocuklar işçileşirken yalnızca fiziksel ve psikolojik gelişimlerinden mahrum kalmazlar; aynı zamanda toplumsal hayata katılım ve eğitim haklarından da yoksun bırakılırlar. Bu, çocukların gelecekteki yaşam kalitelerini ve toplumsal rollerini olumsuz etkileyerek, toplumsal eşitsizliği pekiştirir. Toplumsal düzeyde, çocukken çalışmak, yoksulluk, eşitsizlik ve eğitim eksikliği gibi yapısal sorunlarla doğrudan ilişkilidir. Çalışma sürecinde elde edilen bulgular, çocukların eğitim dışı kalmalarını, ailevi ve ekonomik baskıları ve sosyal güvence eksikliklerini ortaya koymaktadır. Çocukları işçileşmekten alıkoyacak güçlü bir rehberlik sistemi ve yönlendirme stratejisi eksikliği bulunmaktadır. Çocukların eğitim hayatlarını sürdürebilmeleri için daha etkili destekler sağlanmalıdır. Okul sistemleri, sadece eğitim sağlamakla kalmayıp, çocukların işçileşmeye yönlendirilmemeleri için erken müdahale stratejileri geliştirilmelidir.

Araştırma katılımcılarının çalışma deneyimlerine denk gelen dönem (1990'ların sonları 2000'lerin başları), göçmen çocuk emeği, sosyal medyada çocukların görünüşleri gibi durumların gündemde olmadığı dönemlerdir. Katılımcılar anlatıları esnasında gündemle ilişkili olarak çocukların işçileşmelerinden bahsetmiş olsalar da bu anlatılar makale kapsamında tartışma konusu yapılmamıştır. Şöyle ki, göç, sosyal medya, dijitalleşme, kırsal alanda çocuk emeği gibi çocukların işçileşme süreçlerine dair diğer görünüşler çalışmanın içeriğinden uzak kalmıştır.

Çocukların işçileşmesine dair sürecin bireysel deneyimler üzerinden değerlendirilmesi, işçileşmenin etkilerini gerçekçi ve görünür hale getirir. Herhangi bir işçileşme sürecine dair detaylı çalışmalar çocukların işçileşmelerindeki detayları gündeme taşımaları anlamında oldukça kıymetli olacak, çocukların hangi koşullarda yapabilirliklerini nasıl etkin olarak kullanabileceklerine dair önemli veriler elde edilmesine imkân verecektir.

KAYNAKÇA

- Aptekar, L. (1994). Street Children in the Developing World: A Review of Their Condition. *Cross-Cultural Research*. 28/3. 195-224.
- Avşar Kurnaz, Ş. (2007). Çocuk Yoksulluğu. *Aile ve Toplum*. 3/12. 47-55.
- Barışık, S. Ege, T. Şimşek, T. (2016). Türkiye’de Çocuk İşçiliği ve Ekonomik Etkileri. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 17/2. 160-178.
- Basu, K. Van, P. H. (1998). The Economics of Child Labor. *American Economic Review*. 88. 412-427.
- Berkman, K. (2022). Çocuk Yoksulluğu ile Mücadelede Bir Sosyal Politika Önerisi: Asgari Gelir Garantisi Modeli. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi*
- Beşoluk, E. Parlak Z. (2022). Temel Bir Çalışma Standardı Olarak Gelişmekte Olan Ülkelerde Çocuk İşçiliği. *Ekonomi Maliye İşletme Dergisi*. 5/1. 54-67.
- Bilgili, A. (2022). Kentsel Yoksulluk Bağlamında Çocuk Olgusu ve Türkiye’de Sokaklarda Çalışan Çocuklar. *Biga İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. 2/2. 101-107.
- Bolgün, C. Işık, A. (2017). Sürdürülebilir Toplumsal Kalkınmanın Mihenk Taşı: Çocuk Yoksulluğu Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Akademia Sosyal Bilimler Dergisi*. 3. 1-10.
- Cunningham, M. (2001). The Influence of Parental Attitudes and Behaviors on Children’s Attitudes Toward Gender and Household Labor in Early Adulthood. *Journal of Marriage and Family*. 63. 111-122.
- Çobaner, A. A. (2016). Türkiye’de Çocuk İşçiliği Sorunu ve Haberlerde Suriyeli Çocuk İşçilerin İzini Sürmek. *İletişim Çalışmaları Dergisi*. 5/9. 13-49.
- Çöpoğlu, M. (2018). Bir Kısır Döngü: Dünyada ve Türkiye’de Çocuk İşçiliği ve İşsizlik. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6/5. 671-685.
- Durgun, Ö. (2019). Gelişmiş Ülkelerde Çocuk Yoksulluğu, Teorik ve Güncel Bakış. *Nobel Bilimsel Eserler*.
- Dursun, S. ve Aksakal E. 2018. Çalışan Çocukların Sorunları Üzerine Bir Araştırma. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*. 8/15. 41-56.
- Edmonds, E. V. Pavcnik, N. (2005). Child Labor in the Gobar Economy. *The Journal of Economic Perspectives*. 19/1. 199-220.
- Eğitim Reformu Girişimi-ERG (2022), <https://www.egitimreformugirisimi.org/etraflica-cocuk-isciligi/> Erişim Tarihi: 01.11.2024.

- Elkin, A. J. Rosch, P. J. (1990). Promoting Mental Health at the Workplace: The Prevention Side of Stress Management. *Occupational Medicine: State of the Art Review*. 5. 739-754.
- Erdoğan, E. ve Semerci, P. U. (2019). Türkiye’de 2000 Sonrası Akademik Yazında Çocuk İşçiliği Çalışmalarının Değerlendirilmesi. *Çalışma ve Toplum*. 4/63. 2503-2538.
- Ferguson, H. (2010). Therapeutic journeys: the car as a vehicle for working with children and families and theorising practice. *Journal of Social Work Practice*. 24/2. 121-138.
- Fidan, F. (2004). Çalışan Çocuk Olgusuna Sosyo-psikolojik Bakış: Sanayide Çalışan Çocuklar Örneği. *Sakarya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6/ 1. 30-49.
- FİSA Çocuk Hakları Merkezi, (2023). <https://chm.fisa.org.tr/wp-content/uploads/2023/11/Cocuk-Iscilerin-Sesleri-1-1.pdf> , Erişim Tarihi: 01.01.2024
- Gökalp, Ö. T. (2011). Türk İş Hukukunda Çocuk İşçi Çalıştırma. *Electronic Journal of Vocational Colleges*. 2/1. 125-135.
- Patrinos, H. A. Grootaert, C. (1999). The policy analysis of child labor: a comparative study. İçinde: Christiaan Grootaert and Harry Anthony Patrinos. New York: St. Martin's Press
- Gülcan, A. E. Ural A. 2024. Türkiye’de Çocuk İşçiliği Konusunda Yapılan Lisansüstü Tezlerin İncelenmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 24/1. 523-543.
- Gün, S. (2017). Çocuk; İşçi, Yoksul, Göçmen: İktisadi ve Politik Bir Analiz. Nota Bene Yayınları.
- Güngör, M. (2008). Evrensel Bir Sorun Olarak Çocuk Suçluluğu ve Sokakta Yaşayan ve Çalışan Çocuklar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 1. 25-43.
- Gürsel, İ. (2016). Çalışan Çocuk ve Gençlerin Korunması. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*. 74. 415-463.
- İSİG Meclisi. (2018). <https://isigmeclisi.org/19520-turkiyede-cocuk-isciligi-ve-cocuk-is-cinayetleri-raporu-ankara-isig-meclisi>, Erişim Tarihi: 1.11.2024
- Kayhan, N. (2012). Çocuk İşçiliği, IPEC Deneyimi Işığında Sanayide Çalışan Çocukların Sorunları. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Derneği*. 4/1. 187-200.
- Kırca Kurt, A. (2021). Çocuk İşçiliğine Yönelik Kamu Politikası Analizi. *Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi*. 1/2. 29-52.
- Klasen, S. Lamanna, F. (2009). The Impact of Gender Inequality in Education and Employment on Economic Growth: New Evidence for a Panel of Countries. *Feminist Economics*. 15/3. 91-132.
- Harunoğulları, M. (2016). Suriyeli Sığınmacı Çocuk İşçiler ve Sorunları: Kilis Örneği. *Göç Dergisi*. 3/1. 29-63.

- Kösesoy, B. C. Oğuzöncül, A. F. (2020). Çocuk İşçiliği Üzerine Bir Değerlendirme: Elazığ Mesleki Eğitim Merkezi Örneği. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*. 5/1. 96-103.
- Lortoğlu, S. C. Kurtulmuş, M. M. (2020). Tekstil Sektöründe Suriyeli Çocuk Emeği: İstanbul Örneği. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 42/1. 124-156.
- Morrow, V. (2008). Ethical dilemmas in research with children and young people about their social environments. *Children's Geographies*. 6/1. 49-61.
- Öngel, F. S. (2015). Türkiye'de Çocuk İşçiliği Gerçeği Raporu. *Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*. 16/62. 83-85.
- Özkan, Y. Nazlier, E. N. Başpınar, B. Bayrak, G. Çetin, S. N. Dede, H. Karakula, E. Tavus, H. (2023). Çocuk Yoksulluğu ve Çocuk İşçiliği ile Mücadelede Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü. *Çocuk ve Medeniyet*. 14. 11-52.
- Pritchett, L. and Filmer, D. (1999). What Education Production Functions Really Show: A Positive Theory of Education Expenditures. *Economics of Education Review*. 18. 223-239.
- Rogers, M. Hwang, H. Toplak, M. Weiss, M. Tannock, R. (2011). Inattention, working memory, and academic achievement in adolescents referred for attention deficit/hyperactivity disorder (ADHD). *Child Neuropsychol*. 17/5. 444-58. d
- Sallan Gül, S. Türkmen, E. Türkmen, Ö. K. (2019). Türkiye'de Emeğin En Savunmasız Hali: Şanlıurfa'da Suriyeli Mülteci Çocuk İşçi Olmak. *Çalışma ve Toplum*. 2/61. 917-940
- Paul Schultz, T. (2004). School subsidies for the poor: evaluating the Mexican Progresa poverty program. *Journal of Development Economics*. 74/1. 199-250.
- Şahin, L. (2012). Geçmişten Günümüze Çocuk İşçiliği. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*. 2. 103-118
- Şahin, S. (2018). Psikolojik Danışman Adaylarının Çocukluk Deneyimleri Algısının Belirlenmesi. *Academic Review of Humanities and Social Sciences*. 1/1. 62-70
- Somel, P. (2019). Türkiye'de Yoksulluk ve Çocuk İşçiliği İlişkisi Üzerine Bazı Tespitler. *Politik Ekonomik Kuram*. 3/1. 19-37.
- Tokatlıoğlu, Y. Aykaç, G. (2020). Hanelerde Ücret Karşılığında Çalışan Çocuk Varlığı ile Hanelerin Ekonomik ve Demografik Özelliklerinin İlişkisi: Türkiye Örneği. 20/1. 1-26.
- TÜİK. (2023). https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/Turkiye_Cocuk_2023.pdf, Erişim Tarihi: 18.01.2025
- Ulutaş, Ç. Ü. Ulutaş, T. B. (2019). Türkiye'nin Çocuk İşçiliği Politikası: Kamu Politikası Süreç Analizi. *Çalışma ve Toplum*. 4/63. 2565-2584.

- Uygur, S. ve Dikbayır G. (2022). Yoksul Hanelerde Çalışan Kadın Profili. İstatistik Araştırma Dergisi, 1/2. 237-262.
- Yiğitbaş, Ç. 2023. Bibliyometrik Yöntem ve İçerik Analiziyle Halk Sağlığı Perspektifinden Çocuk İşçiliği Çalışmalarının Uluslararası Literatürdeki Durumu. Disiplinlerarası Çocuk Hakları Araştırmaları Dergisi. 3/6. 99-114.
- Zabcı, F. Ç. 2003. Sosyal Riski Azaltma Projesi: Yoksulluğu Azaltmak Mı, Zengini Yoksuldan Korumak Mı? Ankara Üniversitesi SBF Dergisi. 58/1. 215-239.

ARAşTIRMACILARIN KATKI ORANI BEYANI

Tüm araştırmacılar eşit oranda katkı sağlamıştır.

DESTEK VE TEőEKKÜR BEYANI

Bu çalışma TÜBİTAK BİDEB 2209-A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı (2023/1) tarafından desteklenmiştir.